

**Siyer Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler
-İbn Battûta Seyahatnâmesi Örneği-**

Books of Travels as a Sirah Source
-Ibn Battûta's Seyâhâtname Example-

Şaban Öz

Prof. Dr., KSÜ İlahiyat Fakültesi, Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Prof. Dr., KSU Faculty of Theology, Department of Sirah al-Nabawiyah and Islamic History
Kahramanmaraş / Turkey
sabanoz@hotmail.com
orcid.org/0000-0003-3598-847X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi / **Article Type:** Research Article
Geliş Tarihi: 15 Eylül 2020 / **Date Received:** 15 September 2020
Kabul Tarihi: 30 Ekim 2020 / **Date Accepted:** 30 October 2020
Yayın Tarihi: 1 Ocak 2021 / **Date Published:** 1 January 2021
Yayın Sezonu: Ocak 2021 / **Pub Date Season:** January 2021

Atıf: Öz, Şaban. "Siyer Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler -İbn Battûta Seyahatnâmesi Örneği-".
Akademik Siyer Dergisi 3 (Ocak 2021), 2-19.

Citation: Öz, Şaban. "Books of Travels as a Sirah Source -Ibn Battûta's Seyâhâtname Example-".
Journal of Academic Sirah 3 (January 2021), 2-19.
<https://doi.org/10.47169/samer.795162>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Copyright © Published by KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
KSU Sirah Researches Application and Research Center
Kahramanmaraş 46100 Turkey

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Farklı coğrafya ve dönemlerdeki insanların yaşamlarını, düşüncelerini, kabullerini ve algılarını yansıtmaları bakımından seyahatnâmelerin ayrı bir önemi olduğu açıktır. Bunlar arasında kuşkusuz en önemli husus, satır aralarına gizlenmiş düşünce dünyalarına dair izlerin takibidir. Zira dönem insanların düşünceleri hakkında doğrudan bilgi veren son derece sınırlı kaynağa sahibiz. Siyerler, Tefsirler ve Tarihler toplumun algılarından çok, dar bir çevreden hareketle ilim adamlarının veya ekollerin yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. Bu çalışmamızda *İbn Battûta Seyahatnâmesi* özelinde XIV. yüzyıl İslam coğrafyasının Hz. Peygamber algıları üzerinde durduk. İbn Battûta'nın eseri Siyer coğrafyası ve dönem insanların Hz. Peygamber hakkındaki düşünce ve uygulamalarına dair birinci elden kaynak mesabesinde. Her ne kadar seyahatnâmelerin içeriği konusunda sıhhat ve sübjektiflik gibi sorunlar olsa dahi bu, onların kaynaklığına herhangi bir zarar vermez. İbn Battûta, eserinde gezdiği yerlerin Resulullah'ın hayatındaki karşılığına temas ettiği kadar kendi dönemindeki insanların bu mekânlarda neler yaptığına dair gözlemlerini de paylaşmıştır. Orta Çağ Müslümanlarının gözünde Hz. Peygamber sevgisinin sadece kendisiyle sınırlı olmadığı da anlaşılmaktadır. Bilakis halkın Peygamber sevgisi, Hz. Peygamber'in yaşadığı coğrafya, üzerine oturduğu anlatılan bir taş, arkadaşları, ailesi, eşyaları, minberi, sözleri, yiyecekleri gibi onlarca başlığı da kapsamına almaktadır. Aynı şekilde onlara karşı gösterilen saygısızlığa da son derece tepki gösterdikleri, hadsizliklere müsaade etmedikleri görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyer, İbn Battûta, Seyahatnâme, Hz. Peygamber, Orta Çağ.

Abstract

It is clear that books of travels have a special importance in that they reflect the lives, thoughts, acceptances and perceptions of people in different geographies and periods. Undoubtedly, the most important point among these is the follow-up of the traces of thought worlds hidden between the lines. Because we have extremely limited resources that provide direct information about the thoughts of the people of the period. Sirahs, Tafsirs and Histories reveal the approaches of scholars or schools, rather than the perceptions of society, based on a narrow circle. In this study, we focused on the perceptions of the Prophet in XVIth century Islamic geography specific to *Ibn Battûta's Seyâhât-nâme*. The study of Ibn Battûta is a first-hand source about the Sirah geography and the ideas and practices of the people of that period about the Prophet. Although there are problems such as accuracy and subjectivity regarding the content of travel books, this does not harm their originality. Ibn Battûta, in his work, shared his observations about what people in his time were doing in these places as well as touched on the correspondence of these places in the life of the Messenger of Allah. It is understood that in the eyes of medieval Muslims, the love of the Prophet was not limited to himself. On the contrary, the people's love of the Prophet includes the geography in which the Prophet lived, the stone on which he sat, his friends, family, belongings, pulpit, words, food, as well as dozens of things. Likewise, it is seen that they react to the disrespect shown towards these and do not allow any impudence.

Key Words: Sirah, Ibn Battûta, Books of Travels, Prophet, Medieval.

GİRİŞ

Rihle (yolculuk/seyahat) geleneği İslam ilim geleneğinde çok erken dönemde daha çok “ilmî” saiklerle başlamıştır. Özellikle Resulullah’ın hadislerine ulaşmak, mümkün merteye onların ilk ravileriyle görüşmek için başlayan ilmî rihlelere ek olarak hac için rihleler ve İslam coğrafyasının büyümesiyle birlikte elçilikler veya sadece görmek öğrenmek için seyahatler yapılmıştır. İlmî, dinî veya siyasî seyahatlere çıkan yüzlerce âlim olmasına rağmen bu yolculukları kaleme alanlar çok azdır. Bugün klasik döneme dair elimizde olan seyahatnâmeler bir elin parmakları sayıncadır. Seyahatnâmeler, ziyaret edilen bölgelerin hem fizikî coğrafyaları hem de dinî ve kültürel coğrafyaları hakkındaki gözlemleri barındırması açısından son derece önemli eserlerdir. Tabii bu önemle birlikte seyahatnâmelerdeki sıhhat ve sübjektiflik gözden kaçırılmaması gereken noktalardır. Bazen seyyahlarımız herhangi bir coğrafyayı ziyaret etmeksizin okuduklarını veya duyduklarını bizzat şahit olmuş gibi aktarmaktan çekinmemişlerdir. Aynı şekilde kendi din, mezhep, inanç, siyasî aidiyet gibi kişisel özelliklerine göre yargılarda buldukları da olmuştur. Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen seyahatnâmeler özellikle gerçekleştirilen dönem itibarıyla halkların yaşantısını, inancını, örf ve âdetlerini veya en azından seyyahımızın kimliğini tespit açısından son derece önemlidirler.

Bu dönemde birçok ulustan seyyah yolculuk yapmıştır. Hatta aralarında gizli bir rekabet olduğunu dahi söyleyebiliriz. Nitekim İbn Battûta Bursa’yı anlatırken, “Bu şehirde dervişlerden Mısırlı gezgin Abdullah ile karşılaştım. O yeryüzünü epey gezmiş, ancak Sîn’e (:Çin), Serendib (:Seylan) Adası’na, Fas’a, Endülüs’e ve Sudan’a uzanmamıştır. Ben o bölgelere girdiğim için onu geçtim.”¹ diyerek aralarındaki rekabete temas etmektedir. Söz konusu dönemde sadece Müslümanların değil diğer din mensuplarından da seyyahların yolculuklara çıktığı anlaşılmaktadır. Hatta bunlardan biriyle İbn Battûta karşılaşmıştır: “...Bu şehrin büyük çarşısında bana selâm veren ve Arapça konuşan bir Yahudi’ye rastladım. Hemen sordum: ‘Sen nereden geliyorsun?’, cevap verdi: ‘Endülüs’ten geliyorum ama denizyolu yerine karayolunu kullandım. İstanbul üzerinden Anadolu’yu (yahut Rus ülkesini) bir baştan bir başa geçtim, Çerkez ülkesine uğrayarak buraya ulaştım. Endülüs’ten çıkalı dört ay oluyor.’ Onu tanıyan ve beraber seyahat eden tüccarlar da sözlerinin doğru olduğunu bildirdiler.”²

1. İBN BATTÛTA VE SEYAHATNÂMESİ

İbn Battûta’nın nesebi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrahim et-Tancî’dir. *Seyahatnâme*’sinde çok nadir olarak kendisinden bahseder. Bunlar da daha çok seyahati sırasında yaptığı evlilikler veya çocuklarıyla alakalıdır. Bir yerde, “Yüce Allah’a binlerce övgü olsun ki dünyada dileğim yeryüzünü dolaşmaktı, bunu bana nasip etti. Bildiğim kadarıyla hiç kimsenin erişemediğine eriştim bu alanda. Öbür dünyada Cenab-ı Hakk’ın rahmetine, bağışlamasına ve cennet ödülüne mazhar olmak hususunda ümidim güçlüdür.”³ demek suretiyle gezginlik konusundaki hislerini paylaşmıştır. Haliyle biz burada İbn Battûta’nın hayat hikâyesi

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh et-Tancî (öl. 770/1368), *İbn Battûta Seyahatnâmesi –Kısa Notlarla Sade Metin Çevirisi–*, çev. A. Sait Aykut (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), 297.

² İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 317.

³ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 189.

veya *Seyahatnâme*'si üzerinde durmayacağız.⁴ Eserinin tam adı, *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Ğarâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*'dır. Eseri İbn Battûta'nın notlarından derleyerek kaleme alan Kâtib Muhammed b. Muhammed İbn Cüzeyy el-Kelbî'dir. Eser orijinali itibariyle iki cilttir. Eseri tertip ve istinsah eden İbn Cüzeyy birinci cildin sonunda şu notu düşmektedir: "Bu ciltteki sözümüz burada bitiyor. Bütün övgüler âlemlerin efendisi Yüce Allah'adır! Bunu ikinci cilt takip edecektir."⁵

Kitap Türkçeye ilk olarak 1907'de Muhammed Şerif Paşa tarafından tercüme edilmiştir. Mümin Çevik tarafından sadeleştirilen eser, sonra tekrar Yeni Şafak gazetesi için Ali Murat Güven tarafından gözden geçirilerek sadeleştirilmiştir. Eser Yapı Kredi Yayınları'nda iki cilt olarak A. Sait Aykut tarafından not ve izahlarla birlikte çevrilmiş ve *İbn Battûta Seyahatnâmesi* (2 cilt), (İstanbul 2004) adıyla⁶ daha sonra tek cilt halinde tekrar yayımlanmıştır.

İbn Battûta hakkında Kâtib İbn Cüzeyy'in, "Allah onu yüceltsin! Akıllı olan herkes anlamıştır; bu adam çağın gezgini! Biri çıkar da onun hakkında; 'O, bu dinin (Müslümanların) gezginidir' dese asla abartmış sayılmaz, akıldan uzak bir lâf etmiş olmaz!"⁷ sözlerini eklememizin onu tanımak için yeterli olduğu kanısındayız. İbn Battûta bir elçi, bir kâdı, bir sûfi olabilir ancak onun hem çağına hem de bugünüme hitap eden özelliği en büyük Müslüman seyyahlardan biri olmasıdır.

Seyahatinin amacı olarak İbn Battûta; "Kutsal evi hacetmek ve Yüce Peygamberimizin mezarını ziyaret amacıyla 725'te Tanrı ayı Receb'in ikisinde, perşembe günü [1325 Haziran] doğum yerim olan Tanca'dan hareket ettim."⁸ demektedir. İbn Battûta'nın *Seyahatnâme*'sinin bitiriliş tarihi olarak ise, "Yazıya geçiriş, 756 senesinin Zilhicce ayının üçünde sona erdi."⁹ ifadesi kullanılmıştır. İbn Battûta'nın birinci seyahatinin bitiş tarihi; "750 yılının Safer ayında... [1349 Nisan-Mayıs]"¹⁰ şeklindedir. Buna göre seyahati 25 yıl sürmüştür. İbn Cüzeyy ise *Seyahatnâme*'nin yazılışıyla ilgili olarak, "Bu *Seyahatnâme*'nin kayda geçirilme ve tertip işi, 757 yılının Safer ayında sonra erdi."¹¹ demektedir. Binaenaleyh aradan çok da uzun geçmeden telif edilmesi, İbn Battûta'nın eserinin güvenilirliğini artırmıştır.

Kâtib İbn Cüzeyy, kitaba başlarken geleneksel dua bölümünde Resulullah'tan bahsettiği satırlarda şunları yazar: "Yüce Allah, efendimiz ve kayıracımız Muhammed'i esen kılsın. Kullara yol gösteren, kılavuzluğuyla meşaleyi andıran odur. Yüce Yaradan onu âlemlere rahmet olsun diye gönderdi, elçilerin sonuncusu kıldı. Allah'a ortak koşanlar onun huzurunda pes ettiler ve insanlar Allah'ın dinine bölük bölük girdiler. Yüce Yaradan, elçisini hayret uyandıran mucizelerle destekledi, cansız varlıklar dile geldi, onu doğruladı; onun duasıyla Allah kupkuru kemikleri diriltti, onun parmaklarından gür sular akıttı."¹² İbn Battûta'nın tarikat meşreb ve kerametlere ayrı

⁴ İbn Battûta ve *Seyahatnâme*'si konusunda ayrıntılı bilgi için bk. A. Sait Aykut, "Tançalı İbn Battûta ve *Seyahatnâmesine Dair*", *Seyahatnâme*, mlf. İbn Battûta (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019), 11-14.

⁵ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 377.

⁶ *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Ğarâibi'l-Emsâr ve Acâibu'l-Esfâr*. Fas, 1997 baskısı esas alınarak çevrilmiştir.

⁷ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 687.

⁸ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 21.

⁹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 686.

¹⁰ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 639.

¹¹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 687.

¹² İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 17.

önem veren biri olduğunu düşündüğümüzde bu girişte Hz. Peygamber'e atfedilen mucizelerin öne çıkarılması da doğal görülmektedir.

İbn Cüzeyy'in hemen akabinde ettiği dua ise Ehl-i Beyt ve ashaba dairdir: "Yüce Allah, ona yetişme ve dinine girme üstünlüğünü elde eden Ehl-i Beyt'inden, eşlerinden ve dostlarından hoşnut olsun. Onlar bu dinin ilk savunucularıdır. Düşmana karşı savaşıp aydınlık inancı yayanlar; bu inancın temellerinden olan hicret, nusret ve himaye ülkelerini ayakta tutarak Peygamberimizi yalnız bırakmayanlar onlardır. Onun önünde ateşten kalkan oldular. Onun yolunda ölüm denizine daldılar. Artık onların peşinden gidersen sapıtma kaygısına düşme."¹³ Her ne kadar geleneksel duanın bir parçası olsa da dönem itibariyle Şii-Sünnî ayrışmasında tarafını ifade anlamında bu duanın ayrı bir önemi vardır.

2. İBN BATTÛTA'NIN TARİHÇİLİĞİ

Seyahatnâme' nin içeriğine geçmeden önce metnin sıhhati açısından İbn Battûta'nın tarihçiliği ve tenkitçiliği üzerinde biraz durmamız gerekmektedir. İbn Battûta'nın Fıkıh'ta olduğu kadar Hadis ilminde de söz sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Anadolu seyahati sırasında Birgi'de iken bir hadis risalesi hazırlamıştır.¹⁴ İbn Battûta *Seyahatnâme'* de kaydettiği bazı hadislerin kaynağını zikretmiştir.¹⁵ Kendisinin hadislerin sıhhatine ayrıca vurgu yaptığı görülmektedir: "Sağlam hadislerde bildirilmiştir ki Allah Elçisi İsrâ gecesinde..."¹⁶ Bazı durumlarda ise haberin sıhhatini vurgulamak için Allah ve Resul adına yemin etme yoluna gitmiştir: "Hak Teâlâ'yı ve onun Peygamberini şahit tutarım ki Tuğlukoğlu Muhammed'in cömertliğine dair anlatacağım hikâyeler tümüyle doğrudur! Yüce Rabb'in tanıklığı yeter!"¹⁷ Bu da haberin sıhhatine ayrı bir önem verdiğini, en azından kendisinin yalan söylemediğini okuyucusuna anlatmak ihtiyacı duyduğunu göstermektedir.

İbn Battûta, halkın söylentilerine fazla itibar etmediğini, "...Orada hayvanların ve başka şeylerin de resimleri vardır. Bu çizimler hakkında halk arasında birtakım söylentiler dolaşsa da bana göre aslı astarı yoktur."¹⁸ diyerek ifade etmektedir. Daha başka yerlerde de duyduklarını tenkit süzgecinden geçirmektedir: "[Kûfe'yi anlatırken] Anlatılanlara göre Nuh Peygamber gemiyi burada inşa etmiştir. Bu meydanın bitiminde Hz. Ali'nin evi ve naaşının yıkıldığı oda bulunuyor. Buraya yakın hücrenin de Nûh Peygamber'e ait olduğu söyleniyor. Tabî, bu söylentilerin doğru olup olmadığını en iyi bilen Allah'tır."¹⁹ "[Ahkaf harabeleri] Zaviyedeki kabrin üzerinde şöyle yazılı: 'Burası Âbir oğlu Hûd Peygamber'in kabridir.' Daha önce belirttiğim gibi Dımaşk Mescidi'nin yanı başındaki bir mezarın taşı üstünde Âbir oğlu Hûd Peygamber'e ait olduğu yazılıydı. Ama Ahkaf beldesi Hûd Peygamber'in yurdu olduğuna göre mezarın burası olması daha akla yaktın. Allah bilir doğrusunu."²⁰ Görüleceği üzere İbn Battûta, anlatılanlar arasında

¹³ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 17-18.

¹⁴ Bk. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 289-290.

¹⁵ Bk. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 63-64.

¹⁶ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 49.

¹⁷ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 426-427.

¹⁸ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 58.

¹⁹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 214.

²⁰ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 254.

tenkit yaparak tercihte bulunmuştur. Ancak bu durumun sınırlı olduğunu ve kendisinin mutlak anlamda münekkit bir nakilci olmadığını belirtmeliyiz.

İbn Battûta bazen de anlatılanlara karşı şüphesini ifade eder ancak herhangi bir tercihte bulunmaz. Nitekim üç yüz yaşında olduğu yöre halkı tarafından söylenen Şeyh Atâ Evliyâ isimli biriyle görüşmesini şöyle anlatır: "...Ayrıca Ebâruhm'ü gördüğünü söylüyor. Ebâruhm dediği adamın kabri, Sind bölgesinin Multân şehrinde. Ondan hadîs aktarmasını rica ettim, bana bir sürü hikâyeye anlattı! Şüphe ettim durumundan; ama en doğruyu Allah bilir."²¹

İbn Battûta ciddi anlamda sufi meşreptir. Öyle ki kendisi bir müddet bir şeyhe ittiba etmiş²² ve ömrünün sonuna kadar böyle kalmayı arzuladığını eklemiştir.²³ Haliyle kendisi keramet konusunda oldukça hassastır. Bu yüzden kitapta bol miktarda keramet anlatılarını görmekteyiz. Keramet konusunda pek bir sınır çizmediği de anlaşılmaktadır.²⁴ Ancak İbn Battûta birçok yerde kerametten bahsetmesine rağmen ona karşı çıktığı da olmaktadır: "Onların inançlarına göre Bâbâ Saltûk 'mükâşif' yani olağanüstü güçlere sahip, kerametli biriymiş. Lâkin hakkında söylenenler dinin temel prensipleriyle bağdaşmamaktadır."²⁵

İbn Battûta Siyer'e dair bazı bilgileri ise kaynaklarını zikretmek suretiyle aktarmıştır: "Ezrakî'nin kitabında belirttiğine göre Sevr Dağı Peygamberimize: 'Ey Muhammed! Bana gel, bana! Zira senden önce yetmiş Peygamberi ben barındırdım!' diye seslenmiştir..."²⁶ Bununla beraber İbn Battûta'nın her haberin kaynağını mutlaka zikretmediğini de belirtmeliyiz. Bazı yerlerde "Tarihten anlayanların bana söylediğine göre..."²⁷; "Tarihçilerin Sind fethiyle ilgili yazdıklarına bakılırsa..."²⁸ gibi genel ifadeler kullanmayı tercih etmiştir.

3. İBN BATTÛTA'NIN SAHABİ ANLAYIŞI

İbn Battûta dönem halkının sahabiler konusundaki hassasiyetlerine ayrıca temas etmekte, farklı İslam coğrafyalarındaki sahabe kabirlerine dair bilgiler veya halk inançlarından örnekler vermektedir:

"Dimaşk'ın doğusunda dört mil uzaklıkta Menîha adı verilen çölde Sa'd b. Ubâde'nin mezarı olup yanı başında küçük fakat güzel bir mescit vardır. Kabrin baş tarafında bulunan taşın üzerine şöyle yazıyor: 'Bu kabir, Hazrec kabilesinin reisi ve Resûlullah'ın arkadaşı Sa'd b. Ubâde'nindir."²⁹

Bugün de sık sık karşılaştığımız şehirlerimizdeki sahabilere atfedilen kabirlerin ilk örneklerine İbn Battûta işaret etmekte, Anadolu insanının Hz. Peygamber'e aidiyet duygusunu ifadede sahabilere bağlılığına somut örnekler vermektedir:

²¹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 375.

²² İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 403.

²³ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 190. Başka bir yerde tekrarladığı bu arzusu için bk. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 240.

²⁴ Bk. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 599.

²⁵ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 331.

²⁶ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 147.

²⁷ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 365.

²⁸ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 381.

²⁹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 108.

"[Sinop'u anlatırken] ...Dağın eteklerinde ise Peygamberimizin mübarek arkadaşlarından Bilâl-i Habeşî'nin kabri mevcuttur. Oracıkta kurulu tekkede misafirlere ve gelen geçene yemek verilir."³⁰

İbn Battûta bu çerçevede halk söylencelerini de aktarmaktadır:

"Tavas kalesine vardık. Hakikaten sağlam bir kale burası. Söylentilere göre Peygamberimizin sahabilerinden Suhayb bu kale halkındanmış."³¹

İbn Battûta, sahabeye karşı gösterilen olumsuz tutumları ve karşılığındaki tepkileri de yer yer kaydetmektedir.³² Türklerin Hz. Peygamber'in arkadaşlarına karşı saygısızlığa veya haddi aşmaya karşı müsamahalı olmadıkları, onların sahabe hassasiyetlerini asırlardır taşıdıklarına dair iki örnek oldukça dikkat çekicidir:

"Sonra Sermîn şehrine yöneldim... Ahali, Cennet'le müjdelenmiş on sahabiye sövmekten geri durmaz; hattâ 'on' lafzını asla ağza almayıp gerekirse 'dokuz ve bir' derler! Bir gün oradan geçen bir Türk Memlûklü, yerel satıcının 'dokuz ve bir' diye bağırdığını işitince dayanamamış, adamın başına topuzu indirip 'topuz ile on de hele!' demiştir. Sermîn'de bulunan büyük câmiin dokuz kubbesi vardır. Aşağılık mezheplerine uyarak kubbeleri dahi on yapmamışlar!"³³

"Sa'lebiyye'den kalkıp Mercûm birikintisine gittik. Burası yol üzerinde bir kabirdir. Üzerinde büyük bir taş yığını göze çarpıyor. Her geçen, bu yığını taşıyor. Yatan adam Râfızî imiş. Adam hac için kervanla yola çıktıktan sonra burada Sünnî Türklerle kavgaya tutuşuyor, sahabeye dil uzattığı için! Çıkan arbede sonucunda taşla öldürülüyor."³⁴

Ehl-i Beyt konusunda da dönem insanın hassasiyetlerini zikretmektedir. Buradaki duruşun basit bir siyasî duruş olmadığı bilakis Hz. Peygamber'e karşı bir sorumluluk olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Ehl-i Beyt sevgisinde herhangi bir sorgulamaya müsaade edilmemiş, onlara karşı saygısızlığa göz yumulmamıştır:

"Rivayetlere göre Ebu'l-Abbâs Fâsî bir keresinde sohbet ederken ensâb ilmini iyi bilmediği ve dilini tutmaya dikkat etmediği için büyük bir hataya düşerek; 'Hz. Hüseyin'in soyundan gelme kimse kalmamıştır, onun zürriyeti devam etmiyor!' der. Bu söz Medine emirliği yapan Tufeyl b. Mansûr b. Cemmâz Hüseyin'in kulağına gider. Ebu'l-Abbâs'a kızar bu adam; hattâ onu öldürmeye karar verir. Arkasından ileri geri konuşur. Nihayet onu Medine'den sürer. Daha sonra idam için Ebu'l-Abbâs'ın peşine adam gönderdiyse de izine rastlamaz. Dilin sebep olduğu âfetlerden, oraya buraya kayıvererek açtığı belâlardan Allah'a sığınırız."³⁵

4. İBN BATTÛTA'NIN ANLATILARINDA SİYER COĞRAFYASI

Gezdiği yerler aynı zamanda birçok peygamberin de yaşam alanı olduğu için İbn Battûta ara ara onlara da temas etmiş, özellikle kabirleriyle ilgili bilgiler de vermiştir. Nitekim Kudüs'teki kutsal mekânları anlatırken, "...Orada İsa Peygamber'in beşiğinin konulduğu yer var. İnsanlar

³⁰ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 307.

³¹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 281.

³² Bk. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 75-76.

³³ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 76.

³⁴ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 173.

³⁵ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 129.

uğur ve bereket için oraya giderler..."³⁶ derken, Sûr şehrini anlatırken de bu sefer, "...Şuayb Peygamber, Musa Peygamber'in hanımı -Şuayb Peygamber'in kızı- olan muhterem bir kadın, Süleyman Peygamber ve Yahûda ile Rubîl bu mescidin yanı başında yatıyorlar. Allah'ın rahmeti, esenliği bizim Peygamberimize ve onların üzerine olsun. Orada Yusuf Peygamber'in atıldığı kuyuyu da ziyaret ettim. Kuyu küçük bir mescidin avlusundadır."³⁷ demektedir.

İbn Battûta'nın keramet, mucize gibi haberlere ayrı bir önem vermesine rağmen Busrâ'yı anlatmasına mukâbil meşhur Rahip Bahîrâ kıssasından hiç söz etmemesi oldukça ilginçtir:

"Busrâ denilen küçük şehre geldik... Peygamberimiz, Allah tarafından kendisine elçilik verilmeden önce Hadice anamızın sermayesiyle ticaret yapmak için buraya gelmiş, Busrâ'yı şerefletirmiştir. Orada Peygamberimizin devesinin çöktüğü yerde büyük bir mescit inşa edilmiştir."³⁸

Kuşkusuz *İbn Battûta Seyahatnâmesi*'nin en önemli bölümleri, siyer coğrafyasına dair bilgi verdiği kısımlardır. İbn Battûta, siyer anlatılarında karşımıza çıkan bazı yerler hakkında somut bilgiler vermekte, yerleri tarif etmekte, kaynaktaki bilgilerle coğrafi mekânları eşleştirmektedir. Söz konusu mekânların kendi döneminde nasıl oldukları veya durumları bu açıdan son derece önemlidir:

"Girişte [kabristanın-Öz] sağ tarafında harap bir mescit görülüyor. Cinlerin Peygamberimize burada biat ettiği anlatılır. Kabristanın üst taraflarında Arafat'a çıkan bir yol ile Tâif ve Irak'a giden başka bir yol bulunuyor."³⁹

"Bazı hadîslerde geçen Vâdî'l-Husayb burasıdır. Peygamberimiz şöyle öğüt vermiş Muaz'a, 'Ey Muaz! Vâdî'l-Husayb'a geldiğinde hiç eğleşme, koş!'"⁴⁰

Ziyaret ettiği mahallere dair rivâyetlere de yer veren İbn Battûta, böylece kuru bir anlatım yerine söz konusu mekânın siyerdeki konumuna da işaret etmektedir:

"...Tebûk'e hareket ettik. Peygamberimiz buraya gazâda bulunmuştur. Rivayete göre, Tebûk'te görülen bir kaynağın suyu daha önce gayet zayıfmış, ipil ipil akarmış. Peygamberimiz orada abdest aldıktan sonra gürlermiş ve ağza lâyük bir kıvamda akmaya başlamış. Hâlen de öyle bereketli akıyor."⁴¹

"Ziyaretgâh olan mekânlardan biri de Medine dışında bulunan Hacerü'z-Zuyût'tur (:Zeytinyağı taşı). Oradan Peygamberimizin bereketiyle zeytinyağı sızdığı rivayet ediliyor."⁴²

"Mescidin (Kubâ Mescidi) karşısında Bî'r-i Arîs adı verilen kuyu mevcut. Daha önce deniz suyu gibi tuzlu su akıtmış. Peygamberimizin ağız suyu oraya değdikten sonra acılığı gitmiş; tam içimlik tatlı su olmuş."⁴³

Bu tür ziyaret mekânlarında mucizelerle süslenmiş halk efsanelerine de rastlanmaktadır. Kuşkusuz bunlar arasında en ilginç Hz. Peygamber ile konuşan taşın hikâyesidir:

³⁶ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 67.

³⁷ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 70.

³⁸ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 117.

³⁹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 145.

⁴⁰ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 240.

⁴¹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 118.

⁴² İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 130.

⁴³ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 130.

“Mabed’in çevresinde bulunan kutlu yerlerden biri de Vahiy Kubbesi ve Hadice validemizin evidir. Peygamber Kapısı civarında olan müminlerin anası Yüce Hadice’nin evinin ortasında küçük bir kubbe vardır ki Hz. Fâtıma orada doğmuştur. Hemen yan tarafında Hz. Ebûbekir’in evi bulunuyor; onun karşısındaki duvarın içine mübarek bir taş gömülü. Bir tarafı dışarı çıkık; halk ona selâm veriyor. Bu taşın Peygamberimize selâm verdiği anlatılır: Bir gün Peygamberimiz Hz. Ebûbekir’in evine gelir; Ebûbekir yoktur. Resûlullah seslenince taş dile gelerek, ‘Ebûbekir burada yoktur, ey Allah’ın Elçisi!’ diye cevap verir.”⁴⁴

Sadece Hz. Peygamber ile konuşan değil Hz. Peygamber’in üzerinde oturduğu taş da İbn Battûta zamanında artık bir ziyaret mahallidir:

“Bu civarda Mekke’den bir mil uzaklıkta bir mescit bulunur; karşısında yol üzerine oturak bir taş konulmuş. Onun üzerinde başka bir taş var; nakışlar işlenmiş eski mi eski bir kalıntı. Peygamberimizin umre dönüşü dinlenmek için oraya oturduğu rivayet edilir. Halk uğur ve bereket için bu taşı öper.”⁴⁵

Benzer bir haberde ise kumun yiyeceğe dönüşmesi hikâyesi vardır:

“Sevîk Boğazı, Hulays’a yarım günlük mesafede olup kumu çoktur. Hacılar Mısır ve Şam’dan getirdikleri ‘sevîk’i (:kavut) şekerle karıştırarak orada içerler. Hac görevlisi olan emirler bunu kâselere doldurarak halka dağıtırlar. Rivayete göre Peygamberimiz oradan geçerken ashabinın yanında yiyecek ve içecek bulunmadığı için elini kuma daldırdı ve onlara sundu. Ashap verileni içince sevîk tadı hissetti.”⁴⁶

Bu hikâyeden çok daha meşhur “kütüğün ağlaması” rivayetlerinde konu edilen ağlayan kütükten bir parçanın İbn Battûta’nın zamanına kadar kalmış olması veya en azından bu şekilde anlatılması ve halkın ona teveccühü kayda değer bir husustur:

“Mübarek Ravda’da kabir ile minber arasında namaz kıldık. Bir zamanlar Peygambere ağlayan ağacın geriye kalan son parçasını selâmladık; bu parça kıblenin sağ tarafındaki direğe bitiştirilmiştir. Peygamberimizi hasretle andık; ona Allah’tan rahmet ve esenlik diledik...”⁴⁷

Halkın bu ziyaret mahallerindeki tavırlarına destek bağlamında efsanelerin üretilmesi de esasen son derece doğaldır. Halk efsanelerinin ortaya çıkışında dinî kaygı veya bireysel yönlendirmeleri düşündüğümüzde bu tür hikâyelerin arkasındaki sebepleri tespit etmek de mümkün olmaktadır. Bu konuda Sevr Mağarası’na girmek için halkın çabası ve işin aslı son derece ilginç bir örnektir:

“Ahali mağarayı ziyaret edip, uğur ve bereket için Peygamber’in girdiği kapıdan girer. Bazısı girmeyi başarır, bazısı da girmeyi başaramayıp oracıkta kalır. Arkadan biri kuvvetle çekmezse kurtulamaz! Kimi de o mağaranın önünde namaz kılar fakat içeri giremez. Mekkelilerin rivayetine göre helal süt emmişler girer, haramzâdeler ise girememiş buraya! Oraya girememek rezil rüsvâ olmak manasına geldiğinden çoğu kimse teşebbüs etmekten dahi çekinir.”⁴⁸

İbn Battûta’nın bu sözlerine İbn Cüzeyy şöyle bir izah eklemektedir:

⁴⁴ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 144.

⁴⁵ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 146.

⁴⁶ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 134.

⁴⁷ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 120.

⁴⁸ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 148.

“Zekâsı ve ileri görüşlülüğü ile tanınmış bir hacı üstadımız bana şunları anlattı: ‘Mağaraya girmenin zorluğu, girişte enlemesine konulan büyük kayadan kaynaklanıyor. Bu delikten süzülme hevesine düşen kişi, yüzükoyun girmeye çalışınca başı taşa toslar; ne tam girmeye ne de şöyle bir doğrulmaya gücü yeter! Yüzü ve göğsü zemine yapışmıştır çünkü! Böyle sıkışan adamı gayet yavaş ve dikkatlice dışarı çıkarırlar. Arka üstü yatarak içeri süzülen ise bu işi başarır. Zira kellesi taşa dokununca başını kaldırır ve oturur. Sırtını taşa yaslar, beli tam girişte olur. Ayakları ise henüz dışarıdadır. Sonra kendini çekip ayağa kalkarak içeri girer.”⁴⁹

İbn Battûta, Mescid-i Nebevî'nin inşası hakkında da bilgiler vermektedir. Kendisi Mescid'in ilk şekli, Resulullah'ın bizzat çalıştığı, çatının nasıl eklendiği gibi ayrıntıları aktarmaktadır.⁵⁰ Aynı şekilde hurma ağacının ağlaması rivayetini de “Rivayete göre” diyerek nakletmektedir.⁵¹ Kible konusundaki farklı rivayetleri ise bir arada vermekte ancak sıhhatleri konusuyula ilgilenmediğini de vurgulamaktadır:

“Peygamber Mescidi'nin kiblesi kesindir; çünkü orayı kendisi tayin etmiştir. Bir rivayete göre mescidin kiblesini Melek Cebrail belirlemiştir. Bir diğer rivayete göreyse Cebrâil, Peygamberimize yön göstermiştir, Peygamberimiz de buna göre belirlemiştir kibleyi. Başka bir rivayete göre ise Cebrâil dağlara işaret ettiğinde dağlar Kâbe görününceye kadar alçalmış, Peygamberimiz de Kâbe'yi açık seçik görmüş ve kibleyi öyle belirlemiştir. Hangisine itibar edilirse edilsin, her bakımdan Peygamber Mescidi'nin kiblesi kesindir.”⁵²

İbn Battûta, ziyaret ettiği mahallerde halkın orayla ilgili gelenek ve uygulamalarına da değinmektedir. Nitekim insanların Resulullah'ı nasıl selamladıklarına dair şu bilgileri vermektedir:

“[Mescid-i Nebevi] Güney tarafında Peygamberimizin kabri karşısında gümüş bir çivi var. Halk orada durup kibleye arkasını dönüyor ve Peygamberimizin makamına yönelip selâm veriyor. Ondan sonra sağa; Hz. Ebûbekir'in tarafına dönüyorlar... Daha sonra da yüzlerini Hz. Ömer'ini bulunduğu yere çeviriyorlar.”⁵³

“Bu mabet, kar şeklinde olup uzaktan göze çarpan bembeyaz ve uzun bir minareye sahiptir. Tam ortasında Resulullah'ın devesinin çöktüğü nokta bulunuyor. Halk bereketlenmek, manevî havadan nasiptar olmak için oracıkta ibadet ediyor.”⁵⁴

İbn Battûta, beklenileceği üzere kabir ve türbelere ayrı bir önem vermekte, ziyaret etmektedir.⁵⁵ Açıkçası bugün bütün bu kabirlerin yok edildiğini düşündüğümüzde konuyla ilgili verdiği bu bilgilerin günümüz açısından ne kadar ehemmiyet kazandığı anlaşılacaktır. Bakîu'l-Garkad'daki mezarlardan Mâlik b. Enes, Resulullah'ın oğlu İbrahim, Akîl b. Ebî Talib gibi bazılarını kaydeder.⁵⁶ Bunlara ek olarak daha başka yerlerde de kabirlerden söz eder:

“Mezarlıkta sahabe, tâbiîn, ulemâ, ermiş ve evliyadan birçok kimse gömülü ama kabirleri harap olduğundan Mekkeliler bilmiyor kimin nerede olduğunu. Yer

⁴⁹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 148.

⁵⁰ Bk. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 121-122.

⁵¹ Bk. İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 125.

⁵² İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 125.

⁵³ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 120-121.

⁵⁴ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 130.

⁵⁵ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 639.

⁵⁶ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 129-130.

bilinenler arasında müminlerin annesi Hadîce binti Huveylid'i sayabiliriz. Bu ulu kadın, elçilerin efendisi Muhammed'in veziri gibidir; İbrahim dışında tüm evlâtlarının annesi ve iki yüce torununun (:Hasan ve Hüseyin) nenesidir. Allah'ın rahmeti ve bereketi o elçiye ve saydıklarımızı kuşatsın."⁵⁷

İbn Battûta'nın sadece sahabîlerin değil aynı zamanda Hz. Peygamber'in düşmanlarının kabirlerinden de söz etmesi dikkat çekicidir. Ebû Leheb ve karısının mezarını bu minvalde zikretmektedir:

"Bir başka mekân da Beydâ Tepesi'dir. Mekke'nin alt tarafında ve iki dağ arasındadır. Peygamberimizin Veda Haccı'nda oradan çıktığı söylenir. Bu geçitte yol üzerinde bir taş kümesi görülür. Yoldan her geçen, orayı taşlar. Buranın Ebû Leheb ve odun taşıyan eşi Ümmü Cemîl'in mezarı olduğu dillerde dolaşır."⁵⁸

İbn Battûta, sadece Mekke veya Medine'deki değil diğer yerlerdeki kabirler hakkında da bilgiler vermektedir. Nitekim Basra'da bulunan ziyaret yerlerini anlatırken şunları kaydeder:

"Bir diğer ziyaretgâh da Peygamberimizin sütannesi Hâlîme'ye ait kabirdir. Yanında onun oğlu ve Peygamberimizin sütkardeşi olan çocuk yatıyor. Peygamber dostlarından Hz. Ebûbekir'in mezarı da bu şehirde; üzeri kubbeyle örtülü. Basra'dan altı mil ötede Vâdi's-Sıbâ' (:yırtıcı hayvanlar vadisi) civarında Peygamberimizin hizmetkârı Enes b. Mâlik'in kabri mevcut."⁵⁹

5. XIV. YÜZYIL MÜSLÜMANLARIN PEYGAMBER ALGILARI

İbn Battûta'dan önce aynı coğrafyayı ziyaret eden İbn Fadlân'ın,⁶⁰ hacim olarak daha az olsa da, *Seyahatnâme*'sinde⁶¹ anlattıklarına kısaca temas etmemiz iki metin arasında karşılaştırma yapabilmek açısından faydalı olacaktır. Zira iki seyyah arasında yaklaşık üç yüzyıl vardır ve İbn Fadlân zamanında o toplum henüz Müslüman olmamıştır. İbn Fadlân seyahatine, "11 Safer 309/21 Haziran 921 Perşembe günü"⁶² başlamıştır. İbn Fadlân, Türk yurtlarından geçerken onlar arasında henüz İslam'ın yayılmadığını anlatır:

"...Bir gün çok soğuk vardı. Tigin benimle beraber yürüyordu. Yanında bir Türk vardı, onunla Türkçe konuşuyordu. Bir ara Tigin güldü. Bu Türk sana 'Rabbiniz bizden ne istiyor! Soğuktan bizi öldürecek. Ne istediğini bilsek onu kendisine takdim ederdik,' diyor.' dedi. Ben de 'Ona söyle, Allah sizden 'Lâ ilâhe illallah' demenizi istiyor' dedim. Türk güldü. 'Bilsek yerine getirirdik' dedi."⁶³

⁵⁷ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 145.

⁵⁸ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 146.

⁵⁹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 186.

⁶⁰ İbn Fadlân: "10. yüzyıl başlarında Abbasi Halifesi Muktedir (320/932)'in divanında çalışan kâtiplerden ve mevalilerdendir. Hayatı hakkında bildiklerimiz sadece 309-310/921-922 yıllarında Halife Muktedir tarafından Edil (Volga) Bulgarlarına gönderilen elçilik heyeti sırasındaki hatıralarını anlattığı *Seyahatnâme* (er-Rihle)'sinde verdiği bilgilere dayanmaktadır." Ramazan Şeşen, *İbn Fadlân Seyahatnamesi ve Ekleri* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019), VII.

⁶¹ "Bu seyahatnâme 10. yüzyıldaki Türklerin tarihi hakkında en canlı, en sağlam vesikalardandır... İbn Fadlân, elçilik için gittiği sırada uğradığı Türk kabilelerinin idaresi, dinleri, adetleri, hukukları hakkında çok değerli bilgiler vermiş, o kavimlerden olan kişilere sorular yöneltmiş, onların mantalitesini anlamaya çalışmıştır." Ramazan Şeşen, *İbn Fadlân Seyahatnâmesi ve Ekleri*, VII.

⁶² Ahmed b. Fadlân b. Abbâs b. Râşid b. Hammâd (310/922), *Seyahatnâme*, çev. Ramazan Şeşen (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2019), 2.

⁶³ İbn Fadlân, *Seyahatnâme*, 9.

Bununla beraber İslamiyet'in oralara ulaştığı malumdur:

"İçlerinde, inandıklarından değil de, sadece ülkelerinden geçen Müslümanlara yaranmak için 'Lâ ilâhe illallah, Muhammed rasulullah' diyenler var."⁶⁴

İbn Fadlân, bu coğrafyadaki Müslümanlaşmanın seyrine dair de önemli anekdotlar aktarmaktadır:

"Oğuzların hükümdarlarından ve reislerinden ilk rastladığımız kişi Küçük Yınal'dı. Müslüman olmuş, 'Müslüman olursan bize reis olamazsın' denilince Müslümanlıktan vazgeçmiş."⁶⁵

Çalışmamız açısından kuşkusuz İbn Fadlân'ın anlattıkları arasında en dikkat çekici anekdotlardan biri Türklerin ilk zamanlardan beri Muhammed ismine gösterdikleri teveccühün kökenlerine dair bilgiler barındırmasıdır. Aslında bu bilgiler, gelecekte Türklerin Peygamber sevgilerinin de ilk işaretleri konumundadır:

"Onlar arasında kadın ve erkek 5000 kişiden meydana gelen Berencer denen ve hepsi Müslüman olan büyük bir aile gördüm. Ahşap bir mescid kurmuşlar. Orada namaz kılıyorlar. Fakat Kur'an okumayı bilmiyorlar. Aralarında bir gruba namaz kılacak kadar Kur'an okumasını öğrettim. Benim elimle Talut adında biri Müslüman oldu. Ona Abdullah adını verdim. Bana 'kendi adını Muhammed adını vermeni istiyorum' dedi. Ben de ona Muhammed adını verdim. Karısı, anası çocukları da Müslüman oldular. Hepsi Muhammed adını aldılar."⁶⁶

6. SEYAHATNÂME'DE MUCİZE ANLATILARI

Evlîya ve şeyh kerametlerine ayrı bir önem veren İbn Battûta'nın, Hz. Peygamber'in mucizelerine yer vermemesi haliyle pek mümkün değildi. Doğal olarak bu anlatıları yukarıda da yer verdiğimiz gibi daha çok coğrafya-kutsiyet çerçevesinde aktarmıştır:

"Peygamberimiz, Ebû Kubeys dağında iken ayı ikiye bölmüştür."⁶⁷

Bu mucize ihbarları arasında genel siyer anlatımından farklı olanları da vardır. Nitekim Uhud Dağı için anlatılan mucizeyi İbn Battûta, Hirâ Dağı'na atıfla anlatmaktadır:

"Hirâ Dağı'ndan da bahsedelim... Burası Peygamberimizin ayakları altında titremiş, kâinatın incisi Yüce Elçi şöyle buyurmuştur: 'Dur! Senin üstünde bir Allah elçisi, bir doğrulayıcı, bir Hak Tanığı var!' Peygamberimizin bu sözü söylediği sırada kimlerin orada bulunduğu kesin belli değil. Yanı başında cennetle müjdelenmiş on sahabenin bulunduğu da varit. Bir rivayete göre Sebîr Dağı da Peygamberimizin ayakları altında titremiştir."⁶⁸

Sadece Hz. Peygamber'in izhar ettiği mucizeler değil, ona ait eşyalar da olağanüstülüklerini sürdürmekte, yeni birçok olayın zuhuruna neden olmaktadır:

"Muâviye, halife olunca minberin Şam'a getirilmesini istedi. Halk sert itirazlarda bulundu, ortalık karıştı. O esnada çok şiddetli rüzgârlar esti. Güneş karararak gündüz vakti yıldızlar gözükte. Yeryüzü öyle siyahlaştı ki insanlar birbirleriyle çarpışmaya,

⁶⁴ İbn Fadlân, *Seyahatnâme*, 10.

⁶⁵ İbn Fadlân, *Seyahatnâme*, 14.

⁶⁶ İbn Fadlân, *Seyahatnâme*, 32.

⁶⁷ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 147.

⁶⁸ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 147.

yollarını dahi ayırt edememeye başladılar. Muâviye bu manzara karşısında dehşete kapılarak minberi Şam'a nakletmekten vazgeçti."⁶⁹

"Meleklerin indiği Rahmet Dağı, kabristandan geçip Safrâ'ya yönelen kimsenin soluna düşüyor. Hemen karşısında Tubûl Dağı var. Bu dağ, upuzun bir kum tepesine benzer. Ora ahalisi, her cuma gecesi davul sesine benzer bir ses işittiklerini zannederler. Peygamberimizin Bedir Savaşı'nda Hak Teâlâ'ya dua ettiği çardak, Tubûl Dağı'nın eteğindedir. Bedir Savaşı da o dağın önünde cereyan etmiş."⁷⁰

7. DÖNEM İNSANLARININ PEYGAMBER SEVGİSİ

Peygamber sevgisinin en önemli tezahürlerinden biri hiç kuşkusuz rüyalar. İbn Battûta'nın tasavvufî çevrelerle ilişkisini ve bu düşüncedeki rüya, keşf, ilham gibi olguların canlı bir şekilde devam ettirdiğini düşündüğümüzde, rüyalarda Hz. Peygamber'in görülmesi ve onun emirleriyle amel edilmesine dair örnekler de *Seyahatnâme*'de önemli bir yer tutmaktadır. Bu rüyalarla amel etmek öncelikli ve takdiri hak eden davranışlar olarak anlatılmaktadır:

"Onun dostlarından güvenilir biri bana şu olayı anlattı: Şeyh Halife bir gece rüyasında Peygamberimizi görür. -Hak Teâlâ onu rahmeti ve esenliği ile kuşatsın- Şeyh'e dönerek, 'Halife! Bizim ziyaretimize gel!' diye buyurur Peygamberimiz. Bunun üzerine Halife, hemen Medine'nin yolunu tutar, Peygamber Mescidi'ne yaklaşır. Selâm Kapısı'ndan içeri girip 'Tahiyyetü'l-Mescid' denilen iki rekatlık namazı kıldıktan sonra Peygamberimize selâm verir. Oradaki direklerden birine dayanır. Başını dizleri arasına koyup oturur. Tasavvuf dilinde 'tezyîk' adı verilir buna. Bir müddet sonra başını kaldırıncı dört yuvarlak ekmek, süt dolu bir kap ve içinde biraz hurma bulunan bir tabak bulur. Arkadaşlarıyla beraber bu güzel azağı yedikten sonra o sene hac ibadetini yerine getirmeden İskenderiye'ye döner."⁷¹

Hz. Peygamber'in konu edildiği rüyalarda bazı keramet ehli insanların durumları da belirtilmekte bir bakıma rehberlik edilmektedir:

"Mekke'de Muzafferiyeye Medresesi'nde kaldığım sıralarda bir gece rüyamda Peygamberimizi gördüm. Medresenin, Kâbe'ye bakan demir parmaklıklı pencerelerden birinin yakınında bir grup müminle ilim ve sohbet meclisi kurmuş, halk da ona biat ediyormuş. Halil adıyla ünlenen Üstat Ebû Abdullah içeriye girdi. Peygamberimizin huzurunda diz çöktü. Elini, onun mübarek elinin üzerine koyarak: 'Şu, şu, şu konularda sana biat ediyorum!' dedi. Söz verdiği konular arasında; hiçbir fakiri evinden boş çevirmeyeceği de vardı. Bu son cümle benim garibime gitti. Kendi kendime, 'Nasıl böyle konuşuyor; Mekke, Yemen, Zeyla', Irak, Acem, Mısır ve Şam'ın fakirleri bu kadar kalabalık iken dediğini yapmaya gücü yeter mi bu adamın?' dedim. Bu esnada onu, zaman zaman giydiği 'füstân' cinsinden bir cübbeyi sırtına geçirmiş hâlde gördüm. Sabah namazını kıldıktan sonra yanına gidip rüyamı anlattım. Sevindi, ağladı. Bana dönerek: 'Bu cübbeyi ermişlerden biri dedeme hediye etmiş. Ben de bereketlenmek, manevî hayatımda nasiplenmek için giyerim.' dedi. Bu hâdiseden sonra onu takip ettim; hakikaten hiçbir dilencinin, ondan eli boş döndüğünü görmedim. Ekmek pişirir, yemek hazırlar, her gün ikindi namazından sonra hizmetkârlarıyla bana yemek gönderirdi."⁷²

⁶⁹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 126.

⁷⁰ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 133.

⁷¹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 30.

⁷² İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 151.

Bazı durumlarda bu rüyalarla kabirlerin aidiyetleri dahi tespit edilmektedir. Nitekim Hz. Musa'ya atfedilen bir kabirde delil olarak rüya kullanılmıştır:

“Dımaşklılar buraya çok saygı gösterirler. Burada bulunan bir taşın üzerindeki ayak izlerinin Musa Peygamber'e ait olduğu rivayet edildiğinden mescide de bu isim (akdâm:ayaklar) verilmiştir. Mescitte bulunan küçük bir odanın içinde bir taşa şöyle yazılmış: ‘Ermişlerden biri rüyasında Peygamberimizi görmüş ve ona şöyle buyurmuştur: Kardeşim Musa Peygamber'in kabri burasıdır.”⁷³

Tabi görülen rüyalarla amel edilmemesinin belli bir cezası da vardır ve buna dair ilginç bir anlatıyı yine eserde görmekteyiz:

“Anlatılanlara göre Sirâceddin, Medine'de imam-hatiplik kırk sene yürüttükten sonra Mısır'a dönmeye niyetlenir. Rüyasında üç kez Peygamberi görerek her defasında Medine'den çıkmaması ve ecelinin yaklaştığı doğrultusunda uyarılar alır. Yine de kulak vermez ve Medine'den çıkar. Mısır'a üç günlük mesafede bulunan Süveys yöresinde vefat eder. Fena akıbetten, hayırsız ölümden Allah'a sığınırız.”⁷⁴

Peygamber sevgisinin en çok etkisini gösterdiği alanlar ise ona uymak, onu taklit etmektir. İbn Battûta bu konuda birçok örnek vermektedir:

“Tebûk'e varınca silahları kuşanıp, kılıçları sıyrarak hamle edercesine yürümek ve hurma ağaçlarına vurmak; bunu yaparken de ‘Peygamberimiz bu şehre böyle girdi!’ demek, Şam hacılarının âdetlerindedir.”⁷⁵

“Tebûk'ten hareketin beşinci günü kervan Semûd kavmiyle ilgili meşhur Hcır Kuyusu'na gelir. Su gürdür ama Peygamberimiz Tebûk Savaşı'nda buradan geçerken devesini hızlandırarak kimsenin o kuyudan içmemesini emrettiğinden dolayı, çok susamış olsalar bile su içmez hacılar oradan; kim bu suyla hamur yoğurmuşsa kendi yemez, devesine yedirir.”⁷⁶

Dönem insanının Hz. Peygamber sevgisini izhar ettiği hususlardan biri de onun eşyalarına karşı gösterdiği saygı ve muhabbetir. Yukarıda onun minberi, ağlayan kütük veya üzerinde dinlendiği taş gibi anekdotlara yer vermiştik. Ancak örnekler bunlarla sınırlı değildir:

“Daha sonra Saîd yoluyla Hicaz'a gitmek üzere Mısır'dan yola çıktım. Tâceddîn b. Hannâ'nın Deyrû't-Tîn'de inşa ettirdiği ribâtta bir gece kaldım. Burası muazzam bir yapıdır. Resulullah'ın tasının bir parçası, gözlerine sürme çektiği kalem ve kendi elçeğiyle pabuçlarını diktiği iğne burada bulunmaktadır. Ayrıca Hz. Ali b. Ebû Tâlib'in kendi eliyle istinsah ettiği *Mushaf* da buraya konulmuştur. Binayı yapan Tâceddîn'in, andığımız değerli eserleri 100.000 dirheme satın aldığı ve bu ribâtı yaptırdığı söyleniyor.”⁷⁷

Sadece onun kullandığı eşyalar veya doğrudan ona ait olan eşyalar değil bilakis onun sevdiği yiyeceklere duyulan hürmet dahi ona olan sevginin göstergesidir:

“Zemzem suyundan içtik. Allah elçisinden aktarıldığı gibi bu su, hangi niyetle içilmişse o işe yarar.”⁷⁸

⁷³ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 108.

⁷⁴ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 126.

⁷⁵ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 118.

⁷⁶ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 119.

⁷⁷ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 55.

⁷⁸ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 135.

“[Ekrîdur (:Eğridir)]: ...Onlar ‘uğurlu olur’ diyerek oruçlarını tiritile açarlar. Bu iftarlığın Peygamberimiz tarafından diğer yemeklere tercih edildiğini ileri sürerek şöyle diyorlar: ‘Biz onun güzel âdetine uyarak yemeğe tiritile başlıyoruz!’”⁷⁹

“Ona hediye olarak getirilen kuru üzüm ve hurmayı kendi eliyle mescittekilere dağıtıyordu. Bilindiği gibi hurma, onlar [Türkler] nezdinde aziz ve bereketli bir yiyecektir.”⁸⁰

Hatta onun konuştuğu dili konuşan dahi bu sevginin bir işareti olarak saygıyı hak etmektedir. Ancak bu tür bir sevgi boyutunun kendi içerisinde istismarı da getirdiği muhakkaktır:

“[Kâviye:Geyve’yi anlatırken] ...Arapça bilmediği hâlde ötekiler onun bu dili bildiğini sanıyordu; şöyle demişti onlara: ‘Onlar eski Arapçayı konuşuyorlar, bense ancak yeni Arapça bilirim!’ Ahi yiğit, meselenin hocanın anlattığı gibi olduğunu sandı. Bu iş bize yaradı. Ahi bize bol ikramda bulundu. Şöyle diyordu: ‘Bunlara ikram şart, çünkü eski Arap dilini konuşuyorlar. Bu dil Yüce Peygamberimizin ve ashabının dilidir!’”⁸¹

Bu istismarın başka şekillerde de ortaya çıkması kaçınılmaz olmuş, insanların Resulullah’a olan sevgi ve saygıları birileri tarafından istismar edilmiştir:

“Sıkelân’dayken yaşı iki yüzü geçmiş bir ihtiyarın bulunduğunu; yemek yemediğini, su içmediğini, güçlü kuvvetli olmasına rağmen kadınlara yaşamadığını, kimseyle konuşmadığını ve şehir dışında bir mağarada yaşayarak ömrünü ibadetle geçirdiğini duydum. ...Çok eski zamanlarda meydana gelen hâdiseleri haber veren bu ihtiyar, Peygamberimizi de anar ve şöyle dermiş: ‘Beraber olsaydım elbet onun yardımına koşardım!’ bu adam Halife Ömer b. Hattâb ile Ali b. Ebî Tâlib’i saygıyla anar, onlara övgüler yağdırır ama Muâviye oğlu Yezîd’e lanet edermiş. Hattâ Muaviye hakkında da ileri geri konuşmuş... Buralılar, ihtiyarın Müslüman olduğuna inanıyorlarsa da namaz kıldığını gören yok.”⁸²

Her ne kadar inanç olarak son derece sorunlu ise de Hz. Peygamber’e iltica etmek ona sığınmak veya onun aracılığıyla Allah’a ulaşmaya çalışmak, bugün olduğu gibi o dönem insanların davranışları arasında da görülmektedir:

“Dımaşk’ta yedi yüz kırk dokuz senesi Rebiülahir’in sonlarında korkunç bir vebanın zuhur ettiği günlerde... Cuma gecesini orada geçirip, nice namaz, zikir ve duadan sonra sabah namazını da kılarak ellerinde Mushaf’lar bulunduğu ve yöneticiler yalnız ayak olduğu hâlde beraberce dışarı çıktılar. Kadın, erkek, büyük, küçük, herkes katılıyordu bu yürüyüşe. Yahudiler ellerinde Tevrât’ı; Hıristiyanlar da İncil’i alarak evlâtlarıyla sokaklara döküldüler. Bütün halk gözyaşı döküyor, herkes inandığı Peygamber ve kitapla ilâhî rahmetin kapsını açmaya çalışıyordu...”⁸³

Konuyla ilgili son olarak Hz. Peygamber’e saygısızlığa gösterilen bir tepkiye de yer vermemiz gerekecektir. Maalesef her dönemde olduğu gibi anlaşılan o ki, İbn Battûta’nın döneminde de kendini Resulullah ile karşılaştıran birileri çıkmıştır. Ancak o tarihlerde böyle bir davranışa pek müsamaha gösterilmediğini anlıyoruz:

⁷⁹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 278.

⁸⁰ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 356.

⁸¹ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 299.

⁸² İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 619-620.

⁸³ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 109.

[İbn Battûta Haleb'teyken, 748 veya 749 yılında]: "O günlerde şöyle bir olay meydana geldi: Ayntâb (:Antep) şehri civarındaki bir dağda Şeyhülmeşâyih diye bilinen bir derviş oturmaktaydı. Halk devamlı onun ziyaretine gider, bereketinden istifade ederdi. Dervişin yanından hiç ayrılmayan bir de mürîdi vardı. Yalnız, kadınsız ve münzevi bir hayat süren adam bir konuşmasında şöyle demiş: 'Peygamber kadınlara hiç dayanamazdı. Bense onlara karşı kendimi engelleyebiliyorum!' Bazıları dervişin aleyhine tanıklık etmişler; bu sözleri söylediği kadı nezdinde de kesinleşince durum melikülümerâyâ arzedildi. Böylece derviş ile onun sözünü destekleyen mürîdi huzura çıkarıldı. Dört kadı her ikisinin katline fetva verdiler ve infaz gerçekleştirildi."⁸⁴

8. KUTSAL GECELER

İbn Battûta günümüzde oldukça coşkulu ihya edilen kandil gecelerine dair farklı yörelerdeki uygulamalara da temas etmektedir:

"İbrahim b. Edhem'in kabir civarında ortasında havuz bulunan güzel bir tekke var. Yolcular burada konaklar, garipler burada doyar... Halk, Şaban ayının 15. Gecesi Şam'ın diğer bölgelerinden bu tekkeye gelip üç gün kalırlar."⁸⁵

"Bu yolculukta Medine'de dört gün kaldık. Her geceyi mescitte geçirdim. Halk... Bir kısmı da Ravda-i Mutahhara'yı (:Peygamberimizin pâk türbesi) ziyaret ediyordu. Deve sürücüleri (:çöl kılavuzları) mescidin her tarafında Peygamberimizin övgüsünü içeren dizeler okuyorlardı. Halkın âdeti mübarek geceleri böyle ihyâ etmektir."⁸⁶

"Kâbe Kapısı, her Cuma namazından sonra ve Peygamberimizin doğum gününde açılır."⁸⁷

SONUÇ

Farklı dönem ve coğrafyaların kültür, örf, yaşam, eğitim, ekonomi, mimari yapılar gibi onlarca konuda bilgi kaynaklığına sahip seyahatnâmeler, halkın inanç ve düşünce dünyasına dair önemli bilgiler de barındırmaktadırlar. Bu tür dolaylı kaynakları kullanırken dikkatli olunması gerektiği malumdur. Sadece seyyah müelliflerin sübjektiflikleri değil en nihayetinde sınırlı bir şahitlikten söz ettikleri de akılda tutulmalıdır. Hakeza herhangi bir cerh ve ta'dile tabi olmadıkları, herhangi bir "ilmî" kaygı ile kayıtlı olmadıkları, sadece vicdan ve hatırladıklarıyla yetindiğimizi unutmamalıyız.

Seyahatnâmelerin Siyer araştırmalarında kullanımında ise dikkat etmemiz gereken daha başka noktalar olacağı muhakkaktır. Bu tür eserlerin Hz. Peygamber'in hayatına dair somut bilgiler yerine sonraki dönem algıları, değerlendirmeleri ve hatta pratikleri hakkında kaynaklık ettikleri gözden uzak tutulmamalıdır.

İbn Battûta'nın Hz. Peygamber algılarındaki değişimi veya nereden nereye geldiği konusunda son derece önemli kronolojik bir çerçeve sunduğunu söyleyebiliriz. Müslüman olan halkların zaman içerisindeki değişimi ve geçmişteki davranışların bugüne yansımalarını takip açısından, aktarılan bu şahitlikler ayrıca kayda değerdir. Bugün ülkemizde veya İslam

⁸⁴ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 636.

⁸⁵ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 89.

⁸⁶ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 131.

⁸⁷ İbn Battûta, *Seyahatnâme*, 138.

coğrafyasında karşılaştığımız halk uygulamalarının kökenlerini tespit için kuşkusuz ilk bakılması gereken eserlerden biri *İbn Battûta Seyahatnâmesi'* dir.

İbn Battûta, gezdiği yerlerdeki kabirlere, dinî mekânlara ve bunlarla ilgili hikâyelere özellikle yer vermiştir. Ülkemizde sık sık karşılaştığımız, insanların sevgilerini veya aidiyetlerini kabirlerle veya sevdiklerine atfettikleri hikâyelerle gösterme şeklindeki davranışın sadece bizim değil, bütün dindarların ortak davranış tarzı olduğunu ifade açısından bu tür anlatılar önemlidir. Nasıl ki, Anadolu'da birçok şehirde sahabe kabirleri varsa başka coğrafyalarda da orası ile hiç alakası olmayan sahabilerin veya tarihî şahsiyetlerin kabirleri bulunmaktadır.

Seyahatnâme' de rüya motifi ve anlatıları dönem itibariyle oldukça dikkat çekicidir. Açıkçası bu tür haberlerin sıhhati konusunda herhangi bir yorum yapmayı tercih etmediğimizi belirtelim. Bir insan, "ben rüyamda Resulullah'ı gördüm" diyorsa ve bireysel olarak bunu yaşıyorsa birilerinin bunu yalanlama durumunda olmayacağını belirtmeliyiz. Ancak şunu da eklememiz gerekir ki, İslam inancında Peygamberler dışında hiç kimsenin rüya ile amel etme veya ettirme gibi bir salahiyyeti bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Aykut, A. Sait. “Tancalı İbn Battûta ve Seyahatnâmesine Dair”. *Seyahatnâme*. mlf. Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh et-Tancî. 11-14. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 9. Basım, 2019.

İbn Battûta, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh et-Tancî (öl. 770/1368). *İbn Battûta Seyahatnâmesi –Kısa Notlarla Sade Metin Çevirisi–*. çev. A. Sait Aykut. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 9. Basım, 2019.

İbn Fadlân, Ahmed b. Fadlân b. Abbâs b. Râşid b. Hammâd (öl. 310/922). *Seyahatnâme*. çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 9. Basım, 2019.

Şeşen, Ramazan. *İbn Fadlân Seyahatnamesi ve Ekleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 9. Basım, 2019.